

Tarım İşletmelerinde Doğrudan Gelir Desteği (DGD)'nin Amaca Uygun Kullanımı Üzerine Bir Araştırma: GAP Bölgesi Örneği

→ Yrd. Doç. Dr. Sadettin
PAKSOY
Dr. Hasan MEMİŞ
Yrd. Doç. Dr. H. Mustafa
PAKSOY

*Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi, Ş.Urfa*

Özet

Tarım, dünyadaki tüm ülkeler için son derece önemli bir sektördür. Çünkü tarım, canlılar için gerekli olan temel besin maddelerini üretmektedir. Bu nedenle tarım sektörü ister gelişmiş isterse az gelişmiş olsun, tüm ülkeler tarafından desteklenmektedir. Hükümetler tarımsal destek politikalarını uygularken bağımsız olarak hareket etmezler. Özellikle IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşlara olan yükümlülüklerini de göz önünde bulundurmaları zorundadırlar.

Gelişmekte olan ülkeler, bozulan makro ekonomik dengelerini yeniden sağlayabilmek için IMF istikrar programlarına başvurmuşlardır. Türkiye de, IMF ile sıkı ilişkiler içerisinde olan bir ülkedir. Özellikle 2000 yılından sonra, IMF destekli istikrar programlarının etkileri diğer sektörlerle birlikte tarım sektörü üzerinde de önemli ölçüde hissedilmeye başlanmıştır. Bu etkilerden biri de doğrudan gelir desteği sistemi uygulamasıdır.

Bu çalışma ile, GAP bölgesinde faaliyet gösteren tarım işletmelerinde doğrudan gelir desteğinin amaca uygun kullanımının

analizi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Gelir Desteği, GAP Bölgesi, Tarım İşletmeleri

1. GİRİŞ

Tarım, canlıların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan temel besin maddelerini üreten bir sektördür. Bu nedenle tarım kesimi tüm ülkeler için, stratejik ve vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Ayrıca tarımsal üretimin uzun bir sürece dayanması, ürünlerin kısa sürede bozulması, üretimde genellikle mevsimsel koşulların hakim olması gibi çeşitli faktörler, tarımı diğer sektörlerden ayırmakta ve tarımın devlet tarafından desteklenmesini gündeme getirmektedir. Tarım, sahip olduğu kendine has özellikleri nedeniyle ister gelişmiş, ister az gelişmiş olsun dünyadaki tüm ülkeler tarafından desteklenmektedir. Tarımsal destekleme politikaları, ülkelerin kendi koşullarına göre değişmekle birlikte, ülkeler bu konuda tamamen bağımsız bir şekilde hareket etme özgürlüğüne de sahip değildirlen. Çünkü ülkelerin taraf oldukları uluslararası anlaşmalar, uygulayacakları tarımsal politikaların çerçevesini belirlemektedir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan

ülkeler, bozulan makro ekonomik dengelerini tekrar sağlayabilmek için, IMF'nin desteğini alma ihtiyacı duymaktadırlar. Çünkü acil olarak gereksinim duyulan kredinin IMF'ye gelebilmesi, büyük ölçüde IMF ile yapılacak anlaşmaya bağlıdır. 1980'li yıllardan sonra yapısal uyum programları IMF istikrar programlarının bir parçası haline gelmiştir. Böylece IMF'nin vereceği krediye kavuşabilmek için bir takım yapısal düzenlemelere gidilmesi gerekmektedir. Bunların önemli bir bölümü de tarım sektörü ile ilgilidir. IMF'yi yönlendiren gelişmiş ülkelerin, yapısal uyum programlarıyla kendi çıkarlarına göre ülke tarımını şekillendirme çabası içinde olduğu söylenebilir. Bu bağlamda tarımsal desteklerin kaldırılması, tarımın piyasa ekonomisine açılması ve tarıma destek sağlayan devlet kurumlarının özelleştirilmesi gibi çeşitli yaptırımlar gündeme gelmektedir.

Türkiye'de özellikle 2000 yılından sonra uygulanan IMF istikrar programlarında, tarım sektörünü kapsayan çeşitli hükümlere yer verilmiştir. Bu dönemde IMF ile yapılan Stand-by anlaşmalarında tarımsal reformlarla ilgili düzenlemeler ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Tütün Kanunu, Şeker Kanunu ve DGD bunların başında gelmektedir.

Bu çalışmada, DGD sistemi ve Türkiye uygulaması ile ilgili süreç genel hatlarıyla anlatıldıktan sonra, DGD'nin GAP bölgesinde amaca uygun kullanımına ilişkin ankete dayalı araştırma yapılmıştır. Anketlerle sağlanan veriler SPSS ile One-Way Anova Testi'ne tabi tutulmuş ve elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

2. DOĞRUDAN GELİR DESTEĞİ SİSTEMİ VE TÜRKİYE UYGULAMASI

DGD, üretim miktarı ile destek arasında doğrudan bir ilişki kurmaksızın, hedef üretici kitlesine hükümet tarafından yapılan gelir ödemesi sistemidir. Bu sistemde, ürün fiyatları piyasada oluşacağından, piyasa sinyallerine göre üretim belirlenecek ve piyasada herhangi bir aksaklık ortaya çıkmayacaktır (1). DGD, Dünya Ticaret Örgütü'nün tarımsal destekleme politikaları arasında yer almaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü Uruguay Tarım Anlaşması (1994) ve bunu izleyen İleri Tarım Müzakereleri sürecinde, tarımsal girdi ve çıktı desteği "yasak destek" olarak tanımlanırken, üretimden bağımsız DGD uygulaması konusunda ülkeler, belirli çerçevede serbest bırakılmışlardır. Bu bağlamda tüm dünyada kullanımı giderek yaygınlaşan DGD, bu aracı kullanan ülkelerin tarımsal özelliklerine göre farklı sonuçlar üretmektedir. ABD ve AB gibi en az yarım yüzyıldır tarıma sağladıkları büyük desteklerle tarımsal altyapı sorunlarını çözmüş ülkelerde temel kaygı, tarımsal ürünlerde meydana gelen aşırı stokları dünya pazarlarına sunmaktır. Bu anlamda DGD, gelişmiş ülkeler için bir rekabet üstünlüğü meydana getirme politikası aracı olabilmektedir. Diğer taraftan temel sorunların kısır döngüsünde boğuşan az gelişmiş ülkelerde DGD, bir tarımsal destek niteliğine dönüşmemekte, ancak sosyal destek işlevi görmektedir (2).

Dünyanın hiçbir ülkesinde DGD tek başına uygulanmamaktadır. AB'de tüm desteklerin içinde DGD'nin payı %30 iken, ABD'de bu oran %10'dur (3). Türkiye'de ise bu desteğin toplam tarımsal destekler içindeki payı %85'tir. 2006 yılından itibaren DGD'nin genel destekler içindeki payının %85'ten %45'e düşürülmesi kararlaştırılmıştır (4). DGD'nin toplam tarımsal destekler içindeki payı yaklaşık 2006 yılında %56, 2007'de %29, 2008'de ise %32 olarak hesaplanmıştır (5).

Tarımsal destekleme araçları; Doğrudan Gelir Desteği (DGD) Ödemeleri, Fark Ödemeleri, Hayvancılık Destekleri, Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması (ÇATAK) Programı Destekleri, Telafi Edici Ödemeler, Ürün Sigortası Ödemeleri, Kırsal Kalkınma Destekleri ve diğer desteklerdir. Türkiye'de tarımsal desteklerin bütçe içindeki paylarına bakıldığında DGD'nin bütçe içindeki payı %45 düzeyindedir (6).

1990'ların ikinci yarısının sonlarında Türkiye'de bütçe açıkları ve borç düzeyleri yüksek seviyelere ulaşarak, ülkenin makro ekonomik istikrarının bozulmasına neden olmuştur. Yüksek enflasyon ve döviz kurlarındaki aşırı yükselme, "fiyat

artışı ve ekonomik kriz" döngüsü içinde büyüme oranlarında kontrolsüz dalgalanmalara yol açmıştır. Hükümet bu istikrarsızlığı kontrol altına almak için, 2000 yılının başında tüm sektörlerde kamu harcamalarını azaltan dezenfasyonist politikalar uygulamaya başlamıştır. Açık bütçe uygulamaları, tarımsal destekler ve tarımsal destek reformları gibi diğer mali destekler mali istikrar programında önemli rol oynamıştır. Bu nedenle Hükümet, dünyadaki uygulamalar doğrultusunda tarımsal destek politikalarının etkinliğini artırmaya yönelik çaba göstermiştir (7).

Türkiye ile IMF arasında 1999 yılı sonunda istikrar programı çerçevesinde Stand-by anlaşması imzalanmıştır. 9 Aralık 1999 tarihli niyet mektubunda, "*Halihazırda uygulanmakta olan tarımsal destekleme politikaları fakir çiftçilere destek sağlamanın en düşük maliyetli yöntemi değildir. Yapılan uygulama, piyasadaki fiyat sinyallerini bozarak kaynak dağılımını kötü etkilemekte, fakir çiftçilerden çok zengin çiftçilere fayda sağlamakta ve tarım alanındaki karar verme mekanizmasının bir çok Bakanlık ve kamu kurumu arasında dağılmasından ötürü husule gelen parçalı yapı nedeniyle tutarlı olamamaktadır. Bütün bunların ötesinde, bu politikalar, son yıllarda ortalama olarak GSMH'nin %3'ü gibi bir maliyet ile vergi mükellefleri üzerine ağır yük getirmektedir. Reform programımızın orta vadeli amacı var olan destekleme politikalarını safhalar halinde ortadan kaldırarak ve fakir çiftçileri hedef alan doğrudan gelir desteği sistemi ile değiştirmektir. Bu, ilk öncelikle 2000 hasat yılı için bir pilot program uygulamaya konarak yapılacaktır. Bu pilot çalışmanın sonuçlarına göre, doğrudan gelir desteği sistemini 2001 yılında ülke çapına yaygınlaştıracaktır.*" (8) denilerek DGD'nin tarımsal destekleme politikası aracı olarak uygulanacağı IMF'ye taahhüt edilmiştir. Bu bağlamda tarımda mevcut destekleme politikalarının değiştirilerek, doğrudan gelir desteği uygulamasına geçilmesi hakkında 2000/267 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 14 Mart 2000 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre, DGD pilot proje kapsamında Ankara-Polatlı, Antalya-Serik ve Manavgat,

Tablo 1: Tarımsal Destekleme Ödemeleri (Milyon YTL)

Tarımsal Destekler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	08/2007
DGD Ödemesi	2	84	1877	1942	2120	1675	2653	1641
Mazot Ödemesi				311	324	407		479
Gübre Desteği	120	100				271		342
Prim Ödemesi	195	339	186	268	310	650	930	1250
Hububat Ödemesi						209	277	437
Çay Ödemesi	16	26	42	39	40	105	142	88
Hayvancılık ve Yem Bitkileri	11	44	83	107	248	352	679	688
Diğerleri				3	7	14	62	167
TOPLAM	344	593	2188	2670	3048	3682	4743	5093

Kaynak: (11).

Adıyaman-Merkez ve Kahta, Trabzon-Sürmene ve Akçabat'da uygulanmıştır. Bu proje çerçevesinde, Polatlı, Manavgat ve Serik'te tapu sahiplerine, Adıyaman Merkez, Kahta, Sürmene ve Akçabat'ta üreticinin üretim yaptığı alana destekleme yapılmıştır. DGD'nin ülke çapında uygulanmaya başlamasına ilişkin karar ise, 3 Nisan 2001 tarih ve 24362 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (9).

18 Aralık 2000 tarihli niyet mektubunda da, "Tüm dolaylı destek politikalarından 2002 sonuna kadar kademeli olarak vazgeçilmesi ve doğrudan gelir desteği (DDG) sisteminin uygulanmasına geçilmesini amaçlayan tarım politikalarının reformunda, program dahilinde şimdiye kadar önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu, tarım politikalarının ekonomik olarak daha etkin hale getirilmesini sağlayacak, bütçeye maliyeti üzerinde daha sıkı bir kontrole ve kaynakların en fakir çiftçilere daha iyi yönlendirilmesine izin verecektir... [10]" denilmektedir. Dolayısıyla, artık Türkiye'de mevcut destekleme politikaları elimine edilerek bunların yerine DGD'nin uygulanacağı deklare edilmiştir.

Tablo 1'de, tarımsal desteklerin yıllara göre dağılımı verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi, DGD'nin toplam tarımsal destekler içindeki payı yaklaşık olarak 2001'de %14, 2002'de % 86, 2003'te % 73, 2004'te % 69, 2005'te % 45, 2006'da % 56 ve 2007'de %32 olarak gerçekleşmiştir.

3. ARAŞTIRMA VERİLERİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırma, GAP Bölgesi'nde DGD alan tarım işletmelerinin (çift-

çilerin), aldığı bu destekleri DGD alınan arazi büyüklükleri bakımından amaca uygun olarak kullanıp kullanmadıklarını belirleme amacıyla yöneliktir.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Araştırma, GAP Bölgesi'nde yer alan Ş.Urfa, G.Antep, Diyarbakır, Mardin ve Adıyaman illerini kapsamakta olup, bu illerin merkez ilçelerinde faaliyet gösteren tarım işletmeleri ile sınırlandırılmıştır.

3.3. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmaya katılan tarım işletmelerinin anket sorularını doğru algıladıkları ve doğru cevaplandıkları varsayılmıştır.

3.4. Araştırmanın Hipotezi

Araştırmaya katılan tarım işletmelerinin, DGD aldıkları arazi büyüklüklerine göre DGD'ni kullandıkları alanlar ve bu desteğe ilişkin düşünceleri farklıdır.

3.5. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemi; örnek kütle seçimi, veri toplama yöntemi ve verileri değerlendirme yöntemlerinden oluşmaktadır.

Araştırmanın ana kütlelerini, GAP Bölgesi'nde yer alan Ş.Urfa, G.Antep, Diyarbakır, Mardin ve Adıyaman illeri merkez ilçelerinde faaliyet gösteren tarım işletmeleri oluşturmaktadır. Örnek kütle, ana kütlede "Gayeli Örneklem Yöntemi" kullanılarak seçilen tarım işletmelerinden oluşmaktadır.

Veri toplama yöntemi olarak "anket" metodu seçilmiştir. Anketler, Ekim 2007-Ocak 2008 döneminde çiftçilerle yüz yüze görüşülerek yapılmıştır.

Anket yoluyla elde edilen veriler, SPSS ortamında "Crosstab Yöntemi"

ile tablolaştırılarak değerlendirilmiş; tarım işletmelerinin DGD aldığı arazi büyüklüklerine göre DGD'ni kullandıkları alanlar ile bu desteğe ilişkin düşüncelerindeki farklılıklar "One-Way Anova Testi" ile belirlenmiştir.

3.6. Araştırmanın Verilerinin Değerlendirilmesi

Araştırma verileri, tarım işletmelerinde DGD'nin amaca uygun kullanım durumunu belirlemek için, araştırmanın ana kütle kapsamında yer alan toplam 1200 tarım işletmesi ile anket yapılarak elde edilmiş olup, bunların 951'i (% 79,3) erkek ve 249'u (% 20,8) kadındır. Tarım işletmelerinin % 71'i 1-100 dekar (da), %19'u 101-200 da, % 5,8'i 201-300 da ve % 4,2'si 301++ da arazi büyüklüğüne sahiptir. Tarım işletmelerinin % 37,5'i 2001, % 29,4'ü 2002, % 18,3'ü 2003, %10,3'ü 2004 ve % 4,5'i de 2005 yılından itibaren destek almaya başlamıştır.

Tablo 2'de, ankete katılan tarım işletmelerinde alınan DGD'nin işletmelerin arazi büyüklüklerine göre tarımsal girdi alımında kullanım düzeyleri verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi, işletmelerin tamamına yakını aldığı desteği değişik düzeylerde de olsa tarımsal girdi alımında kullanmaktadır. 201-300 da arazi büyüklüğüne sahip işletmelerin % 71,4'ü ve 301++ da grubunda yer alan işletmelerin %61,5'i DGD'nin "çoğunu" tarımsal girdi alımında kullandıklarını belirtmişlerdir.

1-100 da arazi büyüklüğüne sahip olan işletmelerin % 24,8'inin ve 300++ da grubunda yer alan işletmelerin ise % 7,7'sinin DGD'nin "azını" tarımsal girdi alımında kul-

Tablo 2: DGD'nin Tarımsal Girdi Alımında Kullanım Düzeyi

Arazi Büyüklüğüne Göre İşletme Grupları	GİRDİ					Toplam
	Tamamını	Çoğunu	Yarisını	Azını	Hiç	
1-100 da	156 16,9%	152 16,5%	382 41,4%	229 24,8%	3 ,3%	922 100,0%
101-200 da	60 34,1%	67 38,1%	46 26,1%	3 1,7%	0 ,0%	176 100,0%
201-300 da	3 4,8%	45 71,4%	12 19,0%	3 4,8%	0 ,0%	63 100,0%
301- + da	9 23,1%	24 61,5%	3 7,7%	3 7,7%	0 ,0%	39 100,0%
Toplam	228 19,0%	288 24,0%	443 36,9%	238 19,8%	3 ,3%	1200 100,0%

lanması, küçük arazi sahiplerinin ev ihtiyaçları ve borç ödeme gibi amaç dışı (bakınız; Tablo 4 ve Tablo 5) kullanımlara yöneldiği, büyük arazi sahiplerinin ise tarım alet ve makineleri dışındaki araç-gereç alımında (bakınız; Tablo 6, tamamı + çoğu = % 23,1) kullanma eğiliminde olduğu şeklinde açıklanabilir.

Tablo 3'te, ankete katılan tarımsal işletme sahiplerinin arazi büyüklükleri grubuna göre elde ettikleri DGD'yi tarım alet ve makinelerinin alımındaki kullanım düzeyleri verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi, işletmelerin toplamda % 46,3'ü DGD'nin "azını" tarım alet ve makineleri alımında kullanırken, % 24,3'ü de bu alanda hiçbir harcamada bulunmamıştır. Tabloda dikkati çeken bir durum, 201-300 da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin DGD'den tarım alet ve makineleri alımına "hiç" harcamamış (% 0,0) olmasıdır. Aynı-

ca, 201-300 da ve 301-+ da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin DGD'nin, "tamamını" tarım alet ve makineleri alımında kullanmadıkları (% 0,0) görülmektedir.

Tablo 4'de, ankete katılan tarım işletmelerinde alınan DGD'nin işletmelerin arazi büyüklüklerine göre ev ihtiyaçlarında kullanım düzeyleri verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi, işletmelerin toplamda % 33,8'i DGD'nin "yarısını" ev ihtiyaçlarında kullandığını belirtmektedir. 1-100 da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin % 0,7'si DGD'nin "tamamını", % 10,3'ü "çoğunu", % 37,7'si de "yarısını" ev ihtiyaçlarında kullandığını belirtmişlerdir. Bunların toplamı %48,7'dir. Bu oran, DGD'nin "azını" ev ihtiyaçlarında kullandığını belirtenler de eklendiğinde % 85,7'e ulaşmaktadır. Bu durum, küçük arazi sahiplerinin DGD'yi içinde buldukları ekonomik güçlükler karşısında

önemli bir geçim kaynağı olarak gördükleri şekilde değerlendirilebilir.

Diğer taraftan, 101-200 da, 201-300 da ve 301-+ da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin DGD'nin "tamamını" ev ihtiyaçları için kullanmamış olmaları (%0,0), desteğin amaca uygun kullanımı açısından önemli bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Ancak 301-+ da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin %15,4'ü DGD'nin "çoğunu", % 23,1'i de "yarısını" ev ihtiyaçları için harcamışlardır. Bu iki oranın toplamı (% 38,5) dikkate alındığında, büyük arazi grubunda yer alan işletmelerde amaç dışı kullanım eğilimleri olabileceği sonucuna varılabilir.

Tablo 5'de, ankete katılan tarım işletmelerinde alınan DGD'nin işletmelerin arazi büyüklüklerine göre tarımsal faaliyetler dışındaki borçların ödenmesinde kullanım

Tablo 3: DGD'nin Tarım Alet ve Makinelerinin Alımında Kullanım Düzeyi

Arazi Büyüklüğüne Göre İşletme Grupları	MAKİNE					Toplam
	Tamamını	Çoğunu	Yarisını	Azını	Hiç	
1-100 da	6 ,7%	57 6,2%	198 21,5%	445 48,3%	216 23,4%	922 100,0%
101-200 da	3 1,7%	15 8,5%	27 15,3%	68 38,6%	63 35,8%	176 100,0%
201-300 da	0 ,0%	12 19,0%	21 33,3%	30 47,6%	0 ,0%	63 100,0%
301- + da	0 ,0%	6 15,4%	9 23,1%	12 30,8%	12 30,8%	39 100,0%
Toplam	9 ,8%	90 7,5%	255 21,3%	555 46,3%	291 24,3%	1200 100,0%

Tablo 4: DGD'nin Ev İhtiyaçlarında Kullanım Düzeyi

Arazi Büyüklüğüne Göre İşletme Grupları	EV İHTİYACI					Toplam
	Tamamını	Çoğunu	Yarisını	Azını	Hiç	
1-100 da	6 ,7%	95 10,3%	348 37,7%	341 37,0%	132 14,3%	922 100,0%
101-200 da	0 ,0%	18 10,2%	34 19,3%	70 39,8%	54 30,7%	176 100,0%
201-300 da	0 ,0%	3 4,8%	15 23,8%	30 47,6%	15 23,8%	63 100,0%
301- + da	0 ,0%	6 15,4%	9 23,1%	12 30,8%	12 30,8%	39 100,0%
Toplam	6 ,5%	122 10,2%	406 33,8%	453 37,8%	213 17,8%	1200 100,0%

düzeyleri verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi, işletmelerin toplamda % 38,7'si DGD'nin "azını" tarımsal faaliyetler dışındaki borçların ödenmesinde kullandığını belirtmişlerdir. 1-100 da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin % 8,7'si elde ettikleri DGD'nin "çoğunu", % 26,2'si "yarısını", % 39,2'si de "azını" tarımsal faaliyet dışındaki borçların ödenmesinde kullandığını ifade etmişlerdir. Bu oranların toplamı, %74,1 gibi önemli bir rakama ulaşmaktadır. Ayrıca, diğer arazi büyüklüğü gruplarında yer alan işletmelerin de DGD'ni, azımsanmayacak oranlarda tarımsal faaliyet dışı borçların ödenmesinde kullandıkları ortaya çıkmıştır. Bu durum, ekonomik sıkıntı içinde olan işletmelerin DGD'ni tarımsal faaliyetler dışında kullanılmaya eğiliminde oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 6'da, ankete katılan tarım işletmelerinde alınan DGD'nin işletmelerin arazi büyüklüklerine göre

re tarım alet ve makineleri dışındaki araç-gereç alımında kullanım düzeyi verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi, işletmelerin toplamda yaklaşık yarısı (% 49,8) DGD'ni tarım alet ve makineleri dışındaki araç-gereç alımında "hiç" kullanmadığını belirtmişlerdir. 301-+ da grubunda yer alan işletmelerin DGD'nin "tamamını" bu konuda harcadığını belirtenlerin oranı %7,7 iken, "çoğunu" söz konusu alanda kullandığını ifade edenlerin oranı da %15,4'tür. Bunların toplamının % 23,1'e ulaşması, bu grupta yer alan işletmelerin elde ettikleri DGD'ni, tarım alet ve makineleri dışındaki araç-gereç alımında kullanma eğilimlerinin bulunduğu ilişkin önemli bir gösterge olarak ifade edilebilir.

Tablo 7'de, ankete katılan tarım işletmelerinde alınan DGD'nin ülke tarımının gelişmesine katkıda bulunma durumuna ilişkin işletmelerin arazi büyüklüklerine görüşleri verilmiştir. Tabloda da görüldüğü

gibi, ankete katılan işletmelerin tamamı dikkate alındığında "tam katılıyorum", "katılıyorum" ve "orta düzeyde katılıyorum" şeklinde görüş bildiren işletmelerin toplamı % 72,2'dir. 301-+ da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin % 69,2'si "tam katılıyorum" düzeyinde DGD'nin ülke tarımının gelişmesine katkıda bulunduğu yönünde görüş belirtirken, 201-300 da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin %19'unun katkıda bulunmadığını belirtmiştir.

Genel olarak ankete katılan tüm işletmelerin görüşleri dikkate alındığında, farklı düzeylerde olmakla birlikte (%33,2, %21,3, %17,7) işletmelerin DGD'nin ülke tarımının gelişmesine katkı sağladığı düşüncesinde oldukları söylenebilir.

3.7. Araştırma Verilerinin Analiz (One-Way Anova Testi Analizi)

Ankete katılan tarım işletmelerinin DGD aldıkları arazi büyüklükleri gruplarına (1-100 da, 101-200 da, 201-300 da ve 300 + da) göre,

Tablo 5: DGD'nin Tarımsal Faaliyetler Dışı Borçların Ödenmesinde Kullanım Düzeyi

Arazi Büyüklüğüne Göre İşletme Grupları	BORÇ ÖDEME				Toplam
	Çoğunu	Yarisını	Azını	Hiç	
1-100 da	80 8,7%	242 26,2%	361 39,2%	239 25,9%	922 100,0%
101-200 da	20 11,4%	23 13,1%	64 36,4%	69 39,2%	176 100,0%
201-300 da	6 9,5%	9 14,3%	21 33,3%	27 42,9%	63 100,0%
301- + da	3 7,7%	3 7,7%	18 46,2%	15 38,5%	39 100,0%
Toplam	109 9,1%	277 23,1%	464 38,7%	350 29,2%	1200 100,0%

Tablo 6: DGD'nin Tarım Alet ve Makineleri Dışı Araç-Gereç Alımında Kullanım Düzeyi

Arazi Büyüklüğüne Göre İşletme Grupları	TARIM DIŞI ALET-MAKİNE					Toplam
	Tamamını	Çoğunu	Yarisını	Azını	Hiç	
1-100 da	6 ,7%	41 4,4%	86 9,3%	353 38,3%	436 47,3%	922 100,0%
101-200 da	0 ,0%	13 7,4%	13 7,4%	45 25,6%	105 59,7%	176 100,0%
201-300 da	0 ,0%	0 ,0%	6 9,5%	18 28,6%	39 61,9%	63 100,0%
301- + da	3 7,7%	6 15,4%	0 ,0%	12 30,8%	18 46,2%	39 100,0%
Toplam	9 ,8%	60 5,0%	105 8,8%	428 35,7%	598 49,8%	1200 100,0%

desteğin kullanıldığı yerler ve desteğe ilişkin görüşleri kapsamında sorulan sorularda yer alan değişkenler için verdikleri cevaplarda anlamlı bir fark olup olmadığının ölçülmesi amacıyla datalar One-Way Anova Testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; ankete katılan tarım işletmelerinin arazi büyüklükleri grupları ile DGD'nin

-tarımsal girdi alımında kullanım düzeyleri arasında tam anlamlı bir fark olduğu ($F_{3-1196}=41.270$, $p<0.01$, $p=0,000$);

-tarım, alet ve makinelerinin alımında kullanım düzeyleri arasında tam anlamlı bir fark olduğu ($F_{3-1196}=10.193$, $p<0.01$, $p=0,000$);

-ev ihtiyaçlarında kullanım düzeyleri arasında tam anlamlı bir fark olduğu ($F_{3-1196}=11.011$, $p<0.01$, $p=0,000$);

-tarımsal faaliyetler dışındaki borçların ödenmesinde kullanım düzeyleri arasında çok anlamlı bir

fark olduğu ($F_{3-1196}=5.018$, $p<0.01$, $p=0,002$);

-tarım dışı araçlarda kullanım düzeyleri arasında çok anlamlı bir fark olduğu ($F_{3-1196}=4.489$, $p<0.01$, $p=0,004$);

-ülke tarımının gelişmesine katkıda bulunma durumuna ilişkin görüşleri arasında tam anlamlı bir fark olduğu ($F_{3-1196}=13.073$, $p<0.01$, $p=0,000$);

4. SONUÇ

950'den bu yana dünya nüfusu yaklaşık 3 kat artmış, buna karşın tarım alanları %25 oranında azalmıştır. Dünyada sadece 7 ülke, buğday ihraç edebilmektedir. Son 30 yılda pek çok tarım ülkesi, tahıl ithal eder duruma gelmiştir. Bu bakımdan, 20. yüzyıla enerji kaynakları damgasını vurduğu gibi, 21. yüzyılın da tarım ve su kaynakları etrafında şekilleneceği ileri sürülmektedir. Gelişmiş ülkeler, bu gerçeğin bilinci ile, üreticilerini dış rekabet-

ten korumakta ve tarımsal üretimi teşvik etmektedirler (12).

Tarım sektörü kendine has özellikleri nedeniyle dünyadaki gelişmiş yada az gelişmiş olsun tüm ülkeler tarafından çeşitli araçlarla desteklenmektedir. Tarımsal destekleme araçlarından biri de DGD'dir. Türkiye uygulamaya koyduğu istikrar programlarında, 2000'li yıllarla birlikte tarımsal desteklerin tamamını kaldırıp yerine DGD sistemine geçeceğini IMF'ye taahhüt etmiştir. Çeşitli eleştirilerle Türkiye'de uygulanmaya başlanan bu sistemin, 2008 yılında yürürlüğe kaldırılacağı hükümet yetkilileri tarafından açıklanmıştır.

Yaklaşık yedi yıldır tartışmalarla birlikte uygulanmakta olan DGD'nin 2008 yılında kaldırılması beklenirken, bu desteği alan tarım işletmelerinin geçen döneme ilişkin değerlendirmelerinin sonraki dönemlerde yapılacak uygulamalarda yol

Tablo 7: DGD'nin Ülke Tarımının Gelişmesine Katkıda Bulunma Düzeyine İlişkin Görüşler

Arazi Büyüklüğüne Göre İşletme Grupları	GELİŞME					Toplam
	Tam Katılıyorum	Katılıyorum	Orta düzeyde katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Katılmıyorum	
1-100 da	280 30,4%	189 20,5%	176 19,1%	172 18,7%	105 11,4%	922 100,0%
101-200 da	73 41,5%	43 24,4%	27 15,3%	21 11,9%	12 6,8%	176 100,0%
201-300 da	18 28,6%	15 23,8%	6 9,5%	12 19,0%	12 19,0%	63 100,0%
301- + da	27 69,2%	9 23,1%	3 7,7%	0 ,0%	0 ,0%	39 100,0%
Toplam	398 33,2%	256 21,3%	212 17,7%	205 17,1%	129 10,8%	1200 100,0%

gösterici nitelikte olacağı söylenebilir. DGD'nden yoğun olarak yararlanılan bölgelerden birisi de GAP'tır. Bu bağlamda, GAP bölgesinde DGD'nden yararlanan tarım işletmelerinin, arazi büyüklükleri grubuna göre DGD'yi amaca uygun kullanımları ve bu desteğe ilişkin görüşleri araştırılarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Tarımsal destekleme politikası aracı olarak, DGD'nin etkin kullanımına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

(1) Araştırmaya toplam 1200 tarım işletmesi katılmış olup, bunların 951'i (% 79,3) erkek ve 249'u (% 20,8) kadındır. Tarım işletmelerinin % 71'i 1-100 dekar (da), % 19'u 101-200 da, % 5,8'i 201-300 da ve % 4,2'si 301++ da arazi büyüklüğüne sahiptir. Tarım işletmelerinin % 37,5'i 2001, % 29,4'ü 2002, % 18,3'ü 2003, % 10,3'ü 2004 ve % 4,5'i de 2005 yılından itibaren destek almaya başlamıştır. Buğday-arpa, pamuk ve fıstık çiftçilerin DGD aldığı ürünlerin başında gelmektedir.

(2) İşletmelerin tamamına yakını aldığı desteği değişik düzeylerde de olsa tarımsal girdi alımında kullanmaktadır. 201-300 da ve 301++ da grubunda yer alan işletmeler DGD'nin büyük bir kısmını, diğer gruplar ise daha azını tarımsal girdi alımında kullanmışlardır. Bu durum, DGD'nin küçük arazi sahiplerinin ev ihtiyaçları ve borç ödeme gibi amaç dışı kullanımlara yöneldiği şeklinde açıklanabilir.

(3) İşletmelerin toplamda % 46,3'ü DGD'nin "azını" tarım alet ve makineleri alımında kullanırken, % 24,3'ü de bu alanda hiçbir harcamada bulunmamıştır. 201-300 da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin yarısından fazlası, diğer gruplarda yer alan işletmeler ise daha az kısmı DGD'ni tarım alet ve makineleri alımında kullanmıştır.

(4) İşletmelerin toplamda % 33,8'i DGD'nin "yarısını" ev ihtiyaçlarında kullandığını belirtmektedir. 1-100 da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin yaklaşık yarısını, diğer gruplarda yer alan işletmeler ise daha azını ev ihtiyaçlarında kullanmaktadır.

(5) İşletmelerin toplamda %

38,7'si DGD'nin "azını" tarımsal faaliyetler dışındaki borçların ödenmesinde kullandığını belirtmişlerdir. 1-100 da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin yaklaşık 1/3'ü, diğer gruplarda yer alan işletmeler ise daha azını tarımsal faaliyet dışı borçların ödenmesinde kullanmaktadır.

(6) İşletmelerin toplamda yaklaşık yarısı (% 49,8) DGD'ni tarım alet ve makineleri dışındaki araç-gereç alımında "hiç" kullanmadığını belirtmişlerdir. 301++ da grubunda yer alan işletmelerin yaklaşık 1/4'ü, diğer grupta yer alan işletmelerin ise daha azı DGD'ni tarım alet ve makineleri dışı araç-gereç alımında kullanmıştır.

(7) İşletmelerin tamamı dikkate alındığında, DGD'nin ülke tarımının gelişmesine katkıda bulunma durumuna ilişkin görüşleri sorulduğunda; "tam katılıyorum", "katılıyorum" ve "orta düzeyde katılıyorum" şeklinde görüş bildirenlerin toplamı %72,2'dir. 301++ da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin değişik düzeylerde olmakla birlikte tamamı, diğer gruplarda yer alan işletmelerin ise daha azı DGD'nin ülke tarımının gelişmesine katkıda bulunduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.

Bu sonuçlara göre; 1-100 da ve 300++ da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin 101-200 da ve 201-300 da grubundakilere göre, DGD'ni daha fazla tarımsal amaç dışı kullanma eğiliminde oldukları saptamasından hareketle, DGD'nin kullanımıyla ilgili bazı denetim enstrümanlarının devreye sokulması gerekmektedir. DGD'nin faturalandırılması, bir denetim enstrümanı olarak önerilebilir. Bu bağlamda, DGD'ne başvuruda bulunacak olan tarım işletmesinin bir önceki dönemde aldığı DGD'ne ilişkin tutarı, tarımsal amaçlı kullandığını kanıtlayacak (tohum, mazot, traktör, zirai ilaç vb. alımı) belgeleri başvuru dosyasına eklemesi sağlanmalıdır. Bu ve benzeri uygulamalarla, DGD'nin daha etkin bir tarımsal destekleme politikası aracı haline getirilebileceği söylenebilir.

DİPNOTLAR

(1) Yükseler, Zafer (1999), *Tarımsal Destekleme Politikaları ve Doğrudan Gelir Desteği Sisteminin Değerlendirilmesi*, DPT Müsteşarlığı Raporları, Ankara, s.14.

(2) ZMO (2006), *Doğrudan Gelir Desteği: Tarımsal Destek mi, Yoksulluk Yardımı mı?*, <http://www.zmo.org.tr/odamiz/odagorusleri.php?kod=1391>, 5 Temmuz 2006.

(3) Kafaoğlu, A. Başer (2002), *Tarım Bolluk İçinde Yoksulluk*, 2. bs., Kaynak Yay., İstanbul, s.44.

(4) Yıldırım, Ali Ekber (2006), *Hükümetin Doğrudan Gelir Desteği Oyunu*, http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display.asp?upsale_id=266746, 6 Temmuz 2006, s.1.

(5) Günaydın, Gökhan (2008), http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=7702&tipi=3&sube=0, 12 Şubat 2008, s.3.

(6) Agah, Halil (2008), *Dünya Bankası Ankara Ofisi*, <http://organik.bahcesehir.edu.tr/UserFiles/File/sunumlar2/HalilAgahOK.doc>, 19 Şubat 2008, s.6.

(7) Lundell, Mark vd. (2004), "Turkey-A Review of The Impact of The Reform of Agricultural Sector Subsidization", *The World Bank*, 2004, s.vi.

(8) Hazine Müsteşarlığı (1999), *Enflasyonla Mücadele Programı*, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/ya-yin/imf/mektup.html>, 24 Haziran 2004.

(9) TZOB (2001), *Zira-i ve İktisadi Rapor 1999 - 2000*, Ankara, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yay., http://www.tzob.org.tr/tzob/tzob_ana_sayfa.htm, 1 Nisan 2005, s.154.

(10) TCMB (2000), *Niyet Mektubu*, 18 Aralık 2000, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/niyet/mektup.html>, 24 Haziran 2004.

(11) Agah, Halil (2008), *Dünya Bankası Ankara Ofisi*, <http://organik.bahcesehir.edu.tr/UserFiles/File/sunumlar2/HalilAgahOK.doc>, 19 Şubat 2008, s.7.

(12) Hisarcıklıoğlu, Rifat (2005), "Türkiye Yıllardır İhmal Etmiş Olduğu Yapısal Reformların Çoğunu, Son 2 Yılda Tamamlamıştır", <http://www.elegens.com.tr/arsiv/63/haber007.html>, 14 Haziran 2005.